

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕДСЕСТРИ – ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НА ДОДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т. В. Дударєва¹, Н. А. Бількевич²

¹*Первомайський медичний фаховий коледж Миколаївської області*

²*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

Вступ. У світлі інтеграції медичної освіти України в міжнародний простір професійну підготовку майбутніх медсестер розглядають у рамках компетентнісного підходу. Однією з ключових професійних компетентностей медсестри є здатність ефективно комунікувати в системі охорони здоров'я.

Мета роботи – проаналізувати дані наукової літератури щодо вивчення проблеми формування комунікативної компетентності медсестри на додипломному етапі навчання в Україні.

Основна частина. Комунікативна компетентність медсестри на сьогодні є кваліфікаційною вимогою до випускників, її включено в освітні стандарти. Однак перелік професійних комунікативних навичок є досить широким. З огляду на це, за кордоном у медичній освіті застосовують поетапний підхід до опанування комунікативної компетентності студентами. На додипломному етапі починають з базових комунікативних навичок (уміти правильно комунікувати з пацієнтами під час обстеження і проведення медичних маніпуляцій, активно слухати, надавати інформацію пацієнтам та їх родичам, узгоджувати спільні рішення тощо) з наступним опануванням складніших навичок. Значну кількість наукових досліджень з медичної комунікації в Україні присвячено розробці визначення поняттєво-категорійного апарату комунікативної компетентності, комунікації для координації роботи ланок системи охорони здоров'я, риторичній культурі й лінгвістичній складовій професійної комунікації, психологічним та етико-деонтологічним аспектам тощо. Дещо менше уваги приділено пошуку форм, методів і засобів навчання медичної комунікації та засобів оцінювання готовності студентів до професійної діяльності. Компетентнісний підхід до навчання потребує більш практично-орієнтованого фокуса на базові комунікативні навички, які медсестра повинна вміти застосовувати у щоденній практиці; такий підхід, за даними наукових публікацій, представлений рідко.

Висновки. Додипломна підготовка студентів медичних коледжів України повинна включати формування базових комунікативних навичок з наступним опануванням складніших її елементів. Для ефектної розробки навчальних програм необхідний системний та більш практично-орієнтований підхід, що ґрунтується на кращих закордонних практиках.

Ключові слова: комунікативна компетентність; медсестринська освіта; методики навчання; наукові дослідження у сфері освіти.

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A NURSE – APPROACHES TO ITS FORMATION AT PREGRADUATE STUDY, PROBLEMS AND PROSPECTS

T. V. Dudarieva¹, N. A. Bilkevych²

¹*Pervomaysk Medical Professional College of Mykolaiv Regional Council*

²*I. Horbachevsky Ternopil National Medical University*

Introduction. With integration of medical education of Ukraine into the world space, professional training of future nurses is considered within the competency-based approach. One of the key professional competence of a nurse is the ability to communicate effectively in the healthcare system.

The aim of the study – to analyze the current scientific literature data on the study of the problem of forming the nurse's communicative competence in pregraduate medical education in Ukraine.

The main part. Today, communicative competence of a nurse is a graduate qualification requirement and is included in educational standards. However, the professional communication skills list is quite broad.

From this, a step-by-step approach is used for students' communication competence formation in medical education abroad. At pregraduate stage, they start with basic communication skills (to be able to communicate correctly with the patient during examination and medical manipulations, apply active listening skills, provide information to patients and their relatives, make an agreement, etc.), following with mastering more complex skills. The scientific research on medical communication in Ukraine is mainly devoted to the development of the conceptual and categorical apparatus definition regarding communicative competence, communication in the healthcare system, rhetorical culture and linguistic component of professional communication, psychological, ethical and deontological aspects, etc. Little attention is paid to the search for forms, methods and means of teaching medical communication and assessment of students' readiness for professional activity. With competency-based approach the more practical focus is needed on basic communication skills that a nurse should be able to apply in daily practice; this approach, according to scientific publications, is rarely represented.

Conclusions. Students' pregraduate training in medical colleges of Ukraine should include basic communication skills formation followed by more complex elements mastery. Effective curriculum development requires a systematic and more practically oriented approach based on best international practices.

Key words: communicative competence; nursing education; teaching methods; scientific research in education.

Вступ. Глобалізаційні процеси в суспільстві та необхідність інтеграції у світовий простір спричинили переосмислення ролі медичного працівника та зміну парадигми відносин у системі охорони здоров'я України з фокусом на пацієнта як суб'єкта, який має права і повинен бути залучений до ухвалення рішень стосовно стану свого здоров'я; орієнтацію на пошук шляхів покращення якості медичних послуг [1–3]. Професійну підготовку середнього медичного персоналу тепер розглядають у рамках компетентнісного підходу [2]. Професійна компетентність медсестри – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, сформованих шляхом набуття досвіду міжособистісної взаємодії, що передбачає вміння застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички в процесі професійної діяльності, здатність творчо і нестандартно розв'язувати проблеми, відповідати за наслідки своєї роботи, безперервно підвищувати свій професійний рівень [4, 5].

Багато вітчизняних авторів підтверджує важливість пошуку та наукового обґрунтування напрямків розвитку комунікативної компетентності майбутніх медсестер [3, 6, 7]. Професійна діяльність медсестри відбувається в системі «людина – людина» [6], в одному з найбільш емоційно складних середовищ – закладі охорони здоров'я, де в різних виробничих умовах щодня мають місце складні комунікативні ситуації, які вимагають емоційної залученості. Тому на перший план виходить питання формування професійної, соціальної та комунікативної компетентностей медсестри, які необхідні на всіх етапах медсестринського процесу [1, 2, 5, 8–12]. Як свідчить статистика, від 60 до 90 % робочого часу медичні працівники витрачають на різні види спілкування

з колегами, пацієнтами та їх родичами [1]. Причому здатність комунікувати ефективно у професійному середовищі (так звані «м'які навички»), з точки зору пацієнтів, має більшу важливість, ніж фаховість [9], оскільки це підвищує довіру до медичного працівника, що, у свою чергу, визначає кращу прихильність пацієнтів до догляду і лікування, підвищення їх ефективності, сприяє уникненню конфліктів [3, 8]. Таким чином, спілкування «є тим засобом спостереження й догляду, без якого медична сестра не зможе застосовувати всі інші» [5]. Сформована комунікативна компетентність дає майбутньому фахівцеві можливість ставити і розв'язувати певні типи комунікативних завдань: визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри учасників комунікації та способи її реалізації, обирати адекватні стратегії спілкування, оцінювати успішність комунікації, бути готовим до зміни своєї мовної поведінки тощо [8].

Мета роботи – проаналізувати дані наукової літератури щодо вивчення проблеми формування комунікативної компетентності медсестри на додипломному етапі навчання в Україні.

Основна частина. Комунікативна компетентність медсестри на сьогодні є кваліфікаційною вимогою до випускників, її включено в освітні стандарти, зокрема Стандарт вищої освіти України за спеціальністю «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 5 грудня 2018 р. № 1344, де, зокрема, вказано вимогу до випускників медсестринства «спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, працювати в команді, удосконалювати навички міжособистісної взаємодії, вміння діяти на основі етичних міркувань»

[13]. На основі аналізу освітньо-кваліфікаційних характеристик [6] окреслюють такі комунікативні вміння медсестри: привертати і втримувати увагу; зацікавлювати, ефективно вирішувати конфліктні ситуації, переключатись та керувати своїми емоціями; реалізовувати у взаємодії всі функції спілкування: комунікативну, перцептивну, інтерактивну, володіння усним і письмовим діловим мовленням.

Однак у наукових публікаціях автори значно ширше окреслюють вимоги до рівня комунікативної компетентності медсестри [1, 3–5, 7, 13, 14], які можна звести до таких навичок та вмінь:

- чітко висловлюватись, вести конструктивний діалог, розуміти професійні терміни і поняття, коректно використовувати мову у професійній сфері, застосовувати навички ораторського мистецтва;

- зрозуміло і недвозначно доносити власні висновки, знання та пояснення, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, навички вести розмову в потрібному напрямку для отримання відповідного результату; вміння вести перемовини та знаходити взаєморозуміння;

- активно слухати, що полягає в активному сприйнятті переданих вербальних та невербальних сигналів і допомагає зрозуміти не лише значення слів, а й підтекст повідомлення;

- відчувати внутрішній стан пацієнта, розуміти свої власні емоції, а також проявляти співчуття та розуміння стану і потреб пацієнтів та їх родичів, забезпечувати довірливі відносини з ними;

- визначати комунікативну стратегію, для чого необхідно вміти діагностувати ставлення пацієнтів до хвороби, визначати їх тип; виробити тактику поведінки з хворими, враховуючи їх внутрішній психічний стан; складати план орієнтовної поведінки медсестри з пацієнтами різного профілю, змінювати систему уявлень пацієнтів про хворобу, враховуючи особливості їх характеру і тип; розвивати здатність та готовність до згоди/схвалення і врегулювання конфліктних ситуацій;

- створювати сприятливий мікроклімат при проведенні медсестринських втручань, здійснювати психологічну підтримку пацієнтів з метою відновлення їх психічного та фізичного здоров'я, дотримуватися принципу педагогічного оптимізму;

- дотримуватися правил ділового етикету, встановлювати професійні кордони; застосовувати правильні й ефективні етичні та деонтологічні підходи при розв'язуванні проблем пацієнтів;

- демонструвати позитивне ставлення, що проявляється у позитивній спрямованості взаємодій і відсутності реакцій ігнорування, у високому рівні емпатії та самооцінки, у ставленні до пацієнта як до цінності, як до активного співучасника взаємодії, відкритість у спілкуванні;

- здатність до забезпечення роботи в команді, прийняття рішень у групі (обговорення індивідуальних і загальних потреб, інтересів; узгодження певних правил); готовність до презентації загальних результатів роботи, комунікації на різних рівнях системи охорони здоров'я;

- здатність до лідерства – вміння брати на себе відповідальність за виконання поставлених завдань, уміння залучати до цього інших, а також забезпечення медсестринського процесу всім необхідним для виконання роботи;

- здатність до рефлексування власних установок на комунікацію (потреба, очікування, побоювання, оцінка) і подальший їх розвиток; узгодження власних інтересів з інтересами інших; розуміння самого себе як «комунікатора»; прийняття концептуальної позиції до процесу комунікації та її основ.

Як бачимо, поняття комунікативної компетентності є дуже багатограним, і, враховуючи всі аспекти медичної комунікації, стає зрозумілим, яким складним завданням є розробка підходів до її викладання майбутнім медсестрам. Тому за кордоном формування комунікативної компетентності відбувається поетапно, починаючи з так званих базових комунікативних навичок. Наприклад, у США для фахівців галузі медицини такі базові навички встановлено Спільним рішенням Каламазу [15], вони включають такі вміння: 1) вибудовувати стосунки з пацієнтами; 2) розпочинати розмову; 3) збирати інформацію (розпитувати); 4) слухати і розуміти пацієнтів; 5) надавати необхідну інформацію пацієнтам та іншим особам; 6) узгоджувати спільні рішення; 7) закінчувати розмову. В подальшому навчанні спектр навичок з медичної комунікації розширюється, включає більш складні.

Найкращі закордонні практики щодо впровадження нових напрямків навчання ґрунтуються на розробці загальної концепції та переліку компетентностей з певного виду діяльності, на основі чого створюють навчальні плани, розробляють методичні підходи до навчального процесу (методи і засоби навчання), критерії оцінювання студентів та методик оцінювання якості самої навчальної

програми [16, 17]. Як свідчать дані літератури, в медсестринській освіті України пройдено перші етапи процесу: окреслено перелік компетентностей фахівців сестринської справи у нормативних документах [13], за результатами численних досліджень, ведеться робота з визначення поняттєво-категоріального апарату комунікативної компетентності, моделювання професіограми фахівців сестринської справи [4, 6, 8, 12]. Багато наукових досліджень останніх років присвячено таким її аспектам: комунікації з метою координації роботи ланок системи охорони здоров'я [13], риторичній культурі й лінгвістичній складовій професійної комунікації [7, 11, 18], психологічним та етико-деонтологічним аспектам медичної комунікації [2, 3, 5, 9, 19, 20], навичкам міжкультурного спілкування [21], спілкуванню на чутливі теми і збереженню лікарської таємниці [22], комунікації засобами інтернет-зв'язку [8]. Автори цих публікацій визнають необхідність ширшого впровадження комунікації у викладання в медичних коледжах України.

Водночас, у світлі міжнародного досвіду, значний практичний інтерес викликає розробка нових методологічних підходів до викладання медичної комунікації, тобто пошук ефективних навчальних підходів та методів викладання, а також оцінювання якості навчання. З огляду на це, ряд авторів наголошує на потребі пошуку відповідних форм, методів і засобів навчання з метою покращення викладання медичної комунікації в медичних коледжах України, потребі всебічного оцінювання готовності студентів до професійної діяльності [6].

Ряд досліджень сфокусований на пошуку методів оцінювання готовності майбутніх фахівців медицини до комунікації у професійній діяльності. Так, Н. Р. Дрогомирецька [9], за результатами опитувань студентів медичного коледжу та працюючих медичних фахівців щодо того, наскільки вони вважають себе готовими до спілкування у сфері медицини, встановила, що лише 7,5 % студентів і 19,7 % лікарів вважають себе повністю підготовленими до роботи з людьми. Інше опитування, проведене серед онкопацієнтів у 2019 р. стосовно найкращого джерела інформації про лікування, показало, що медичні працівники стоять на останньому місці (11 %) серед джерел інформації, до яких хворі звертаються щодо свого здоров'я, поступаючись іншим пацієнтам і навіть інтернету [9].

У роботі [7] М. Шпак, В. Славопас емпірично визначали психологічні особливості й рівень розвитку емоційного інтелекту в майбутніх медсестер за

даними їх самооцінювання. У більшості респондентів виявлено високий і середній рівні емоційного інтелекту. Водночас встановлено, що у майбутніх медсестер більш розвинутою є здатність розуміти власні емоції та керувати ними порівняно з умінням розуміти емоції інших і керувати ними, проявляти емпатію до інших людей.

Н. О. Матузаєва [5] проводила опитування шляхом якісного дослідження думки випускників медичного коледжу стосовно готовності до професійного спілкування, необхідності вдосконалення комунікативних навичок. Такий формат дозволив врахувати точку зору студентів та визначити «слабкі місця» навчальних планів, що потребують удосконалення, зокрема, студенти вважали комунікативну компетентність важливою, вказували на необхідність застосування комунікативних навичок на практиці у клініці, дехто з них відмічав, що потребуватиме подальшого підвищення свого рівня комунікації після закінчення коледжу.

Дослідження самооцінювання здобувачами освітньої програми «Сестринська справа» своїх «м'яких навичок» [8] показало, що 46 % опитаних визначили їх рівень як високий, 26 % – середній, 11 % – низький, 17 % респондентів не визначились. Отже, майже половина здобувачів указала, що має високий рівень сформованості навичок «soft skills», четверта частина – середній. Від 1-го до 4-го курсу відсоток високої самооцінки студентами своїх «м'яких навичок» зростає, а діапазон розкиду відповідей знижується. Ті ж автори досліджували комунікативні та організаційні здібності здобувачів освіти за стандартизованими опитувальниками, при цьому в 63 % студентів вони мали дуже високий і високий рівні формування. Водночас у здобувачів 1-го та 2-го курсів комунікативні здібності були дещо краще розвинуті, ніж організаційні, у здобувачів 3-го та 4-го курсів спостерігали зростання організаційних здібностей та врівноваження обох досліджуваних показників. Зроблено висновок про стійкий прогресуючий рівень формування навичок «soft skills» у здобувачів освітньої програми «Сестринська справа» впродовж процесу навчання. Опитування тих же студентів щодо того, які форми навчання, на їх думку, ефективні стосовно формування комунікативної компетентності, показало, що всі респонденти вважали ефективним проходження різних тренінгових програм, при цьому 48 % студентів були готові працювати в таких програмах із професійним психологом, 46 %

хотіли б почути колег з досвідом практичної роботи, а 6 % – коуча з комунікації, тобто майже половина опитаних висловила бажання навчатися та переймати досвід у колег-професіоналів [8].

Як бачимо з наявних наукових публікацій, дослідження проводять у напрямку оцінювання готовності студентів до спілкування у сфері медицини в основному шляхом їх опитування. Його здійснюють із застосуванням стандартизованих опитувальників з визначення комунікативності та рівня емпатії, інших аспектів комунікативної компетентності, а також шляхом самооцінювання студентами своїх компетентностей. Такий підхід до організації досліджень, коли вивчають точку зору опитуваних на ті чи інші аспекти їх навчання, показав високу інформативність щодо виявлення «слабких місць» навчального процесу та напрямків, над якими потрібно працювати для його покращення.

Ряд досліджень присвячено пошуку ефективних методик викладання медичної комунікації. Зокрема, в цьому контексті застосовують дискусію як спосіб рефлексії щодо певних аспектів комунікації. Так, Н. Р. Дрогомирецька [9] досягала поставлених завдань шляхом проходження таких етапів, як: обговорення суті основних понять медичної комунікації, аналізу їх контексту і взаємозв'язку, зв'язку з медсестринською практикою, процесу формування емоційного інтелекту в медсестер та інструментарію для його покращення; розробка ефективних рекомендацій для медсестринського персоналу з метою самовдосконалення. У результаті складено перелік порад, які можуть допомогти медсестрам підвищити рівень свого емоційного інтелекту. Зрозуміло, що такий підхід більш ефективний для студентів старших курсів та практичних медсестер, які щодня контактують з пацієнтами і мотивовані впроваджувати надані рекомендації у практику. Студентам, які ще не мають досвіду спілкування в умовах медичного закладу, спочатку необхідно набути цей досвід, у тому числі багато разів повторювати певні навички до досягнення якісного їх виконання. Тому основними методами формування

комунікативних навичок, згідно з даними багатьох авторів, є тренінг, рольові ігри, моделювання різних комунікаційних ситуацій [1, 5, 7, 9, 12].

Так, згідно з даними Г. Навчук [1], складовими тренінгових занять можуть бути такі теми: початок бесіди; самопрезентація через застосування різноманітних стратегій, як-от подання прикладу наставництва; ретроспективний аналіз моделей встановлення стосунків між пацієнтом і лікарем; розвиток уміння знімати стрес і тривожний стан у пацієнта, «керувати» своїми емоціями; набуття навичок використання невербальних сигналів для встановлення довірливих стосунків з пацієнтом; визначення слів-маркерів та застосування фраз-кліше для кращої комунікації і взаєморозуміння з пацієнтом; узагальнення отриманої інформації та результатів обстеження на основі здобутих професійних знань, умінь і навичок; підбиття підсумків тощо.

Потребують подальших досліджень такі напрямки організації навчального процесу, як аналіз контенту й оцінка ефективності навчальних програм, аналіз результатів оцінювання якості комунікації студентів з пацієнтами на практиці чи під час практичних іспитів, опитування щодо задоволеності студентів після проходження певних курсів/предметів, зокрема із застосуванням тренінгових та інтерактивних занять.

Висновки. Комунікативна компетентність медсестри передбачає здатність до застосування в різних клінічних ситуаціях широкого спектра комунікативних навичок та вмінь, тому додипломна підготовка повинна включати її формування, починаючи з базових комунікативних навичок з наступним опануванням більш складних її елементів. Для ефективно розробки навчальних програм необхідний системний підхід до аналізу набуття навичок комунікації та формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти галузі медсестринства, який би включав усебічну оцінку якості навчального процесу і його результатів, ґрунтуючись на врахуванні точки зору студентів, принципі доказовості в освіті та інших світових практиках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Навчук Г. Комунікативна компетентність медичних і фармацевтичних працівників та ефективність їх праці / Г. Навчук, Л. Шутак, А. Полагнин // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал (АПСНІМ). – 2023.

– № 1 (35). – С. 92–95. DOI : <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2023.381>.

2. Павлюк Т. В. Емпатія у професійній діяльності медичних сестер / Т. В. Павлюк, Т. І. Толокова // Медсестринство. – 2018. – № 1. – С. 53–56. DOI : <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2018.1.9103>.

3. Ширяєва А. С. Особливості спілкування майбутніх медичних сестер у конфліктних ситуаціях / А. С. Ширяєва // Медсестринство. – 2021. – № 2. – С. 55–57. DOI : <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2021.2.12287>.
4. Климович С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх медсестер в умовах медичного коледжу / С. М. Климович // Медсестринство. – 2022. – № 1. – С. 56–58. DOI : <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2022.1.12872>.
5. Матузаєва Н. О. Психологічні та етико-деонтологічні аспекти підготовки медичної сестри до спілкування з пацієнтом [Електронний ресурс] / Н. О. Матузаєва // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 34–40. – Режим доступу : https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf.
6. Махновська І. Р. Професійна підготовка магістрів сестринської справи в умовах ступеневої освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Електронний ресурс] / Махновська Ірина Романівна. – Житомир, 2015. – 312 с. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/16825/>.
7. Шпак М. Особливості розвитку емоційного інтелекту в майбутніх медичних сестер / М. Шпак, В. Славопас // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Психологічні науки». – 2021. – Вип. 8. – С. 186–195. DOI : <https://doi.org/10.30970/PS.2021.8.24>.
8. Данилевич Ю. О. Комунікативні навички та комунікативна компетентність, їх роль у здобутті освіти і формування комунікативних навичок упродовж професійної діяльності / Ю. О. Данилевич // Медсестринство. – 2023. – № 2. – С. 56–65. DOI : <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2023.2.14330>.
9. Дрогомирецька Н. Р. Формування емоційного інтелекту як невід'ємної складової медсестринської практики : кваліфікаційна робота : 223 «Медсестринство» / Дрогомирецька Надія Романівна. – Тернопіль, 2023. – 64 с.
10. Єремєєва І. В. Формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у процесі вивчення фахових дисциплін [Електронний ресурс] / І. В. Єремєєва // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 28–30. – Режим доступу : <https://repository.tdmu.edu.ua/handle/123456789/17728>.
11. Климович С. М. Риторична культура в професійній діяльності медичних сестер : магістерська робота : 223 «Медсестринство» [Електронний ресурс] / Климович Світлана Михайлівна. – Тернопіль, 2022. – 102 с. – Режим доступу : <https://repository.tdmu.edu.ua/handle/123456789/17559>.
12. Самбурська Л. В. Особливості формування комунікативної компетентності у майбутніх медичних сестер на заняттях з фахових дисциплін / Л. В. Самбурська // Вісн. Черкас. нац. ун-ту імені Богдана Хмельницького. – 2022. – Вип. 4. – С. 43–49. DOI : <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-43-49>.
13. Вихрущ А. В. Професійна лінгводидактика в системі підготовки фахівців за спеціальністю «Медсестринство» / А. В. Вихрущ, М. П. Тишковець, В. С. Глушок // Мед. освіта. – 2022. – № 3. – С. 127–133. DOI : <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.4.13643>.
14. Шип С. І. Особливості спілкування медичної сестри з особистістю пацієнта / С. І. Шип, С. О. Ястремська // Медсестринство. – 2015. – № 4. – С. 5–7. DOI : <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2015.4.6085>.
15. Peterson E. B. The reliability of a modified Kalamazoo Consensus Statement Checklist for assessing the communication skills of multidisciplinary clinicians in the simulated environment / E. B. Peterson, A. W. Calhoun, E. A. Rider // Patient Education and Counseling. – 2014. – Vol. 96 (3). – P. 411–418. DOI : [10.1016/j.pec.2014.07.013](https://doi.org/10.1016/j.pec.2014.07.013).
16. Bachmann C. Developing communication curricula in healthcare education: An evidence-based guide / C. Bachmann, J. Pettit, M. Rosenbaum // Patient Education and Counseling. – 2022. – No. 105 (7). – P. 2320–2327. DOI : [10.1016/j.pec.2021.11.016](https://doi.org/10.1016/j.pec.2021.11.016).
17. Marty A. An analysis of core EPAs reveals a gap between curricular expectations and medical school graduates' self-perceived level of competence / A. Marty, S. Frick, H. B. Enzler // BMC Medical Education. – 2021. – No. 21. – P. 105. DOI : [10.1186/s12909-021-02534-w](https://doi.org/10.1186/s12909-021-02534-w).
18. Свиридчук В. В. Лінгвістична складова наукової комунікативної компетентності медичних сестер із завершеною вищою освітою – магістрів за спеціальністю «Сестринська справа» [Електронний ресурс] / В. В. Свиридчук // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 5–21. – Режим доступу : https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf.
19. Степанюк А. В. Формування професійно значущих якостей медичних сестер у процесі фахової підготовки : монографія / А. Степанюк, М. Данюк. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. – 224 с.
20. Ганджа Т. С. Етика і деонтологія в роботі медичної сестри хірургічного відділення [Електронний ресурс] / Т. С. Ганджа // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 77–82. – Режим доступу : https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf.
21. Місяць Н. К. Полікультурне навчання і виховання студентів у процесі вивчення іноземної мови: досвід центру полоністики [Електронний ресурс] / Н. К. Місяць // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 52–58. – Режим доступу : https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf.
22. Жовнерчук В. Р. Лікарська таємниця в медсестринській діяльності [Електронний ресурс] / В. Р. Жовнерчук, М. В. Голумбевська // Магістр медсестринства. – 2015. – № 2 (14). – С. 96–103. – Режим доступу : https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf.

REFERENCES

1. Navchuk, H. (2023). Komunikatyvna kompetentnist medychnykh i farmatsevychnykh pratsivnykiv ta efektyvnist yikh pratsi [Communication competence of medical and pharmaceutical workers and their work efficiency]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny. Spilnyi ukrainsko-romunskyi naukovyi zhurnal (APSNIM) – Topical issues of social sciences and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal (TISSHM)*, 1(35), 92-95. DOI: 10.24061/2411-6181.1.2023.381 [in Ukrainian].
2. Pavliuk, T.V. (2018). Empatiia u profesiinii diialnosti medychnykh sester [Empathy in the professional activity of nurses]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 1, 53-56. DOI: 10.11603/2411-1597.2018.1.9103 [in Ukrainian].
3. Shyriaieva, A.S. (2021). Osoblyvosti spilkuvannia maibutnykh medychnykh sester u konfliktnykh sytuatsiiakh [Features of communication of future nurses in conflict situations]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 2, 55-57. DOI: 10.11603/2411-1597.2021.2.12287 [in Ukrainian].
4. Klymovych, S.M. (2022). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh medsester v umovakh medychnoho koledzhu [Formation of communicative competence of future nurses in medical college]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 1, 56-58. DOI: 10.11603/2411-1597.2022.1.12872 [in Ukrainian].
5. Matuzaieva, N.O. (2015). Psyholohichni ta etyko-deontolohichni aspekty pidhotovky medychnoi sestry do spilkuvannia z patsientom [Psychological, ethical and deontological aspects of preparing a nurse for communication with a patient]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 34-40. Retrieved from: https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf [in Ukrainian].
6. Makhnovska, I.R. (2015). Profesiina pidhotovka mahistriv sestrynskoï spravy v umovakh stupenevoi osvity [Professional training of masters of nursing in the context of graduate education]. *Doctor's thesis*. Zhytomyr. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/16825/> [in Ukrainian].
7. Shpak, M.M. (2021). Osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu v maibutnykh medychnykh sester [Features of the development of emotional intelligence in future nurses]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*, 8, 186-195 DOI: 10.30970/PS.2021.8.24 [in Ukrainian].
8. Danylevych, Yu.O. (2023). Komunikatyvni navychky ta komunikatyvna kompetentnist, yikh rol u zdobutti osvity i formuvannia komunikatyvnykh navychok uprodovzh profesiinnoi diialnosti [Communication skills and communication competence, their role in education and the formation of communication skills in the course of professional activity]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 2, 56-65. DOI: 10.11603/2411-1597.2023.2.14330 [in Ukrainian].
9. Drohomiretska, N.R. (2023). Formuvannia emotsiinoho intelektu yak nevidiemnoi skladovoi medsestrynskoi praktyky [Formation of emotional intelligence as an integral part of nursing practice]. *Qualification scientific paper*. Ternopil: TNMU. Retrieved from: <https://repository.tdmu.edu.ua/handle/123456789/17728> [in Ukrainian].
10. Yeriemieieva, I.V. (2015). Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnykh medychnykh sester u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formation of professional competence of future nurses in the process of studying professional disciplines]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 28-30 [in Ukrainian].
11. Klymovych, S.M. (2022). Rytorychna kultura v profesiinii diialnosti medychnykh sester [Rhetorical culture in the professional activity of nurses]. *Qualification scientific paper*. Ternopil: TNMU. Retrieved from: <https://repository.tdmu.edu.ua/handle/123456789/17559> [in Ukrainian].
12. Samburska, L.V. (2022). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti u maibutnykh medychnykh sester na zaniattiakh z fakhovykh dystsyplin [Features of forming communicative competence in future nurses in the classroom in professional disciplines]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho – Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University*, 4, 43-49. DOI: 10.31651/2524-2660-2022-4-43-49 [in Ukrainian].
13. Vykhrushch, A.V., Tyshkovets, M.P., & Hlushok, V.S. (2022). Profesiina lnhvodydaktyka v systemi pidhotovky fakhivtsiv za spetsialnistiu "Medsestrynstvo" [Professional linguodidactics in the system of training specialists in the specialty "Nursing"]. *Medychna osvita – Medical education*, 4, 127-133. DOI: 10.11603/m.2414-5998.2022.4.13643 [in Ukrainian].
14. Shyp, S.I. (2015). Osoblyvosti spilkuvannia medychnoi sestry z osobystistiu patsiienta [Features of communication between a nurse and a patient's personality]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 4, 5-7. DOI: 10.11603/2411-1597.2015.4.6085 [in Ukrainian].
15. Peterson, E.B., Calhoun, A.W., & Rider, E.A. (2014). The reliability of a modified Kalamazoo Consensus Statement Checklist for assessing the communication skills of multidisciplinary clinicians in the simulated environment. *Patient Education and Counseling*, 96(3), 411-418. DOI: 10.1016/j.pec.2014.07.013.
16. Bachmann C., Pettit, J., & Rosenbaum M. (2014). Developing communication curricula in healthcare education: An evidence-based guide. *Patient Education and Counseling*, 105(7), 2320-2327. DOI: 10.1016/j.pec.2021.11.016.
17. Marty A., Frick, S., & Enzler, H.B. (2022). An analysis of core EPAs reveals a gap between curricular expectations and medical school graduates' self-perceived level of competence. *BMC Medical Education*, 21, 105. DOI: 10.1186/s12909-021-02534-w.

18. Svyrydiuk, V.V. (2015). Lihvistychna skladova naukovoï komunikatyvnoi kompetentnosti medychnykh sester iz zavershenoiu vyshchoiu osvitoiu – mahistriv za spetsialnistiu “Sestrynska sprava” [The linguistic component of scientific communicative competence of nurses with completed higher education – masters in the specialty “Nursing”]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 5-21. Retrieved from: https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf [in Ukrainian].

19. Stepaniuk, A.V. (2017). *Formuvannia profesiino znachushchykh yakosteï medychnykh sestr u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Formation of professionally significant qualities of nurses in the process of professional training]. Ternopil: TNPU named after V. Hnatiuk [in Ukrainian].

20. Handzha, T.S. (2015). Etyka i deontolohiia v roboti medychnoi sestry khirurhichnoho viddilennia [Ethics and deontology in the work of a nurse in the surgical

department]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 77-82. Retrieved from: https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf [in Ukrainian].

21. Misiats, N.K. (2015). Polikulturne navchannia i vykhovannia studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy: dosvid tsentru polonistyky [Multicultural education and upbringing of students in the process of learning a foreign language: the experience of the Polonistics Center]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 52-58. Retrieved from: https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf [in Ukrainian].

22. Zhovnerchuk, V.R. (2015). Likarska taiemnytsia v medsestrynskii diialnosti [Medical confidentiality in nursing practice]. *Mahistr medsestrynstva – Master of Nursing*, 2(14), 96-103. Retrieved from: https://www.zhim.org.ua/magazine/mag_2_14_2015.pdf [in Ukrainian].

Отримано 14.11.2023